

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Drogová závislost u mladistvých žijících v Brně optikou diferencované asociace

Sociální deviace

c-d

ABSENTUJE JASNÉ SPECIFIKOVÁNÍ CÍLOVÉ SKUPINY DLE TYPU UŽÍVANÉ DROGY, OBLASTI ZKOUMÁNÍ TEORIE a A JIM ODPOVÍDAJÍCÍ PRACOVNÍ OTÁZKY NEJSOU DOBŘE FORMULOVANÉ!

Vypracovala: Romana Pešková (427060)

Vyučující: PhDr. Pavel Horák, Ph.D.

Dne: 10. 5. 2015

Obsah

<u>Úvod.....</u>	<u>3</u>
<u>1. Drogová závislost u mladistvých v městě Brně.....</u>	<u>4</u>
<u>2. Teorie diferencované asociace a její principy.....</u>	<u>6</u>
<u>3. Indikátory umožňující testovat platnost teorie diferencované asociace a jejich aplikování...7</u>	<u>7</u>
<u>4 Závěrečné zhodnocení.....</u>	<u>9</u>
<u>Použitá literatura.....</u>	<u>11</u>

Úvod

V seminární práci se zaměřím na mladistvé v městě Brně, kteří mají problém s drogovou závislostí. Toto téma jsem zvolila především z toho důvodu, že jsou v dnešní moderní společnosti mladiství vystavováni riziku drogové závislosti opravdu ve velké míře. Různé výzkumné studie bohužel dokazují, že děti začínají s drogami experimentovat již kolem dvanáctého až třináctého roku. (Hajný, 2001 stará data) Tento fakt byl pro mě opravdu šokující, protože k tak mladému člověku si lépe představím panenku či traktor než drogu.

Proč mají mladiství problém právě s drogovou závislostí, se pokusím vysvětlit pomocí teorie diferencované asociace, jejíž hlavním představitelem je Edwin Sutherland. Poznávacím cílem této práce je tedy zhodnocení vhodnosti teorie diferencované asociace při vysvětlování drogové závislosti u mladých lidí v městě Brně.

Tohoto cíle se pokusím dosáhnout v následujících kapitolách. V první kapitole se zaměřím především na již zmiňovanou deviantní skupinu. Dále také stručně charakterizuji samotnou drogovou závislost. V další kapitole se budu zabývat teorií diferencované asociace. Prostřednictvím této sociologické teorie se pokusím odhalit hlavní příčiny již zmiňovaného sociálně deviantního jednání. Poslední kapitolu věnuji indikátorům, které umožňují testovat platnost teorie diferencované asociace. Díky tomuto rozboru budu moci v závěru zhodnotit vhodnost zvolené teorie pro vysvětlení drogové závislosti u mladistvých žijících v městě Brně. Popřípadě také poukázat na její nedostatky či přednosti a uvést vhodnější teorii.

1. Drogová závislost u mladistvých v městě Brně

Pro vypracování seminární práce jsem zvolila v současné době velice rozšiřující se deviantní jev a to drogovou závislost JDE O ZÁVISLOST NA JAKÝCH DROGÁCH – MĚKKÝCH, TRVDÝCH, UŽÍVANÝCH JEDNOTLIVĚ K LEPŠÍMU ÚSPĚCHU VE ŠKOLE, SKUPINOVĚ, NA DISKOTÉKÁCH, V TĚCHTO AJ INÝCH PŘÍPADECH JDE O RŮZNÉ DROGY A RŮZNÉ MOTIVY JEJICH UŽÍVÁNÍ!!! u mladistvých v Brně. Tento deviantní jev jsem si vybrala právě z toho důvodu, že se s ním nyní potýká čím dál více osob. Současné statistiky vykazují, že první kontakt jedince s drogou proběhne již do 20 let. (Hajný, 2001) Toto zjištění je pro mě šokující a alarmující. Právě z tohoto důvodu chci odhalit, proč mladí touží po droze, co je k tomu vede a zda se tomu dá nějak předcházet. Na zmiňovanou cílovou skupinu se zaměřuji především také kvůli tomu, že se příští semestr chystám vykonávat praxi v Podaných rukou, kde s drogově závislými budu přicházet do kontaktu neustále. Ráda bych před tím znala příčiny vzniku drogové závislosti u mladistvých, jelikož tak na klienty budu mít možnost nahlížet z mnoha úhlů pohledů. Budu moci snadněji odhalit právě jejich příčiny, a tak i třeba zvýšit šanci na jejich nápravu.

Město Brno jsem si vybrala především proto, že se v něm vyskytuje mnoho studentů – mladistvých, kteří jsou vysoce vystaveni mnohým rizikům, které přináší nejen velice rušný noční život. Dalším důvodem je také to, že Brno řadíme mezi větší města České republiky. Dle mého názoru je právě ve městech větší riziko výskytu tohoto deviantního jevu, jelikož jsou města více anonymní. Rodiče nemají takový přehled o tom, kde, s kým a jak jejich děti tráví svůj volný čas. Na vesnicích se lidé více znají. Mladiství jsou tedy pod neustálým dohledem svých starších známých a blízkých. Z těchto důvodů, lze rychleji odhalit případný problém s drogou.

Nyní se zaměřím na samotnou charakteristiku drogové závislosti. Ústřední charakteristikou tohoto onemocnění je touha užívat psychoaktivní látku. Tuto touhu si jedinec uvědomuje a snaží se často užívání kontrolovat, bohužel však často neúspěšně. Před tím, než je jedinec považován za závislého, musí u něj být některé z následujících příznaků:

„a) silná touha užívat látku

b) potíže v kontrole užívání látky

c) užívání látky k odstranění tělesných odvykacích příznaků

d) průkaz tolerance (potřeba vyšších dávek drogy k dosažení žádoucího stavu)

e) zanedbávání jiných zájmů a potěšení než je užívání drogy

f) pokračování v užívání i přes jasný důkaz škodlivých následků užívání (depresivní stavy, nákaza virovou žloutenkou při injekční aplikaci, cirhóza jater při užívání alkoholu apod.)“

(Špráchal, 2006: 17)

Může se zdát, že diagnostická kritéria pro závislost splňují uživatelé heroinu či pervitinu a dalších těžkých drog. Avšak pravdou je, že tyto kritéria splňuje i mnoho lidí, kteří každý večer popíjí alkohol. Ač se to nezdá, závislost na legálně distribuovaných drogách, zejména tabáku a alkoholu, je velmi častá a má také nejvážnější dopady na zdraví uživatelů. Z hlediska celé společnosti a zatížení zdravotního systému se však jedná o problém spíše okrajový.

Drogová závislost vzniká poměrně rychle – v průměru 2 – 3 roky. Pokud člověk zakusí příjemnosti drogy, nedokáže si bohužel představit, jaké problémy může droga způsobit. Proti vzniku závislosti není zcela chráněn nikdo. Avšak u některých typů osob je pravděpodobnost vzniku závislosti vyšší. Například u osob, které jsou více citliví, zranitelní, úzkostní či trpí komplexem méněcennosti. Jelikož droga se stimulačními účinky poskytne takovéto osobnosti právě to, co se jí nedostává. Naopak u osob, které jsou extrovertní a mají sklony k impulzivité a agresivitě, opiátové drogy přinášejí pocit celkového zklidnění. (Špráchal, 2006)

Příčiny užívání drog a vzniku závislosti jsou diskutabilním tématem, které vyvolává spoustu sporů. Příčinami často bývá právě osobnost člověka a její charakteristika, ale také vlivy prostředí – rodiny, přátel, masmédií atd. Příčinám se budu více věnovat v následující kapitole. Pokusím se je odhalit prostřednictvím diferencované asociace.

NEJEDNOZNAČNĚ SPECIFIKOVANÁ CÍLOVÁ SKUPINA A TYP ZNEUŽÍVANÉ DROGY

2. Teorie diferencované asociace a její principy

Nyní se budu věnovat diferencované asociaci a jejím principům. Vybranou teorii je zapotřebí řádně charakterizovat z důvodu naplnění cíle této práce. Díky důkladnému rozebrání teorie budu schopna zhodnotit, zda je tato teorie vhodná pro odhalení příčin drogové závislosti.

Sociální deviace se člení mnoha způsoby. Jedním z rozdělení jsou sociální deviace dle moderních kriminologických směrů, kterými jsou teorie biologické, psychologické a

sociologické. Toto členění pomáhá odhalovat základní příčiny deviantního chování. Na teorie však nelze pohlížet samostatně a uzavřeně, jelikož člověk je determinován biologickými, psychologickými i sociálními faktory. (Komenda, 1999)

Diferencovaná asociace spadá pod sociologické teorie. Tyto teorie dokážou nejkompaktněji uchopit problematiku vzniku a existence sociálních deviací. Nekladou totiž největší důraz na deviantní osobu a její abnormality či jiné charakteristiky, ale hlavně na **sociální prostředí**, které osobu utváří a po celý život ovlivňuje. (Munková, 2013)

Nejvýznamnějším představitelem diferencované asociace je Edwin Sutherland. Jeden z žáků velice významné chicagské školy. Zaměřoval se především na **sociální příčiny**, které vedou k **porušování sociálních norem**. Dále zkoumal, jak se lidé v různých sociálních prostředí účastí na různé míře kriminality. Ve svých analýzách se soustředuje především na to, jak procesy **sociální interakce** v malých intimních skupinách, ovlivňují delikventní jednání. **Intimními skupinami** myslí především rodinu či blízké sousedství, těmto skupinám také přikládá velký význam. Jeho výklad je postaven na následujících východiscích:

- *„Každý jedinec se již od dětství střetává s určitými **definicemi zákonů**, které mohou buď přispívat k jeho porušování nebo mohou toto porušování zakazovat.*
- *Všichni se v rámci malých intimních skupin setkáváme už od dětství s určitými interpretacemi zákonů.*
- *Lidé se učí různým **kriminálním** nebo **konformním vzorům chování**, které jsou diferencovaně přítomny v jejich nejbližším sociálním prostředí.*
- *Deviantní chování je tedy **kulturně přenášeno** v malých sociálních skupinách prostřednictvím procesu **sociálního učení**.“ (Munková, 2013: 28)*

Velice důležitou roli také hrají další okolnosti jako například **frekvence** těchto procesů v čase a **životní fáze**, ve které k působení dochází. Největší vliv má učení se těmto vzorům chování v **raném dětství**. Mimo jiné svou důležitost nese také **prestiž nositelů** takového chování a **vazby jedince** k jeho nositeli. Sutherland také poukazuje na behaviorální a kulturní složku určitých vzorů, které jedinec přejímá. Aplikujeme-li tento poznatek na drogové uživatele, můžeme za **behaviorální** složku považovat učení se užívání drog a jejich aplikaci. **Kulturní** složka pak znamená přejímání motivů k užívání drog, způsobů ospravedlňování svého chování, postojů a tak dále. (Munková, 2013)

Dle Munkové byla Sutherlandova teorie kritizována především z toho důvodu, že nedokáže vysvětlit, proč dvě osoby, které jsou vystavené stejnému procesu sociálního učení kriminálním vzorům chování, se vždy nemusí stát deviantními. I přesto měla jeho teorie značný vliv ve své době a našla si své pokračovatele. Nejznámějším z nich je David Glaser a jeho teorie diferencované identifikace, ve které klade důraz především na význam osobní identifikace jedince s reálným či imaginárním představitelem kriminální role. (Munková, 2013)

Již zmiňovanou teorii jsem si vybrala především kvůli tomu, že klade velký důraz na vazby s blízkým sociálním prostředím. Jelikož dle mého názoru k drogové závislosti dochází především díky prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. Jak rodina, tak přátelé mají velký vliv na vznik tohoto deviantního jevu. Jedinec je jimi ovlivňován a učí se jejich vzorcům chování. Tyto vzorce si jedinec brzy osvojí a považuje je za správné. Příčiny vzniku závislosti na drogách lze tedy spatřovat v sociálním prostředí, které je jedinci nejbližší.

MĚLA JSTE VYUŽÍVAT PRIMÁRNÍ LITERATURY – SUTHERLANDA!

3. Indikátory umožňující testovat platnost teorie diferencované asociace a jejich aplikování

V této kapitole se pokusím využít poznatky o teorii diferencované asociace, kterým jsem se věnovala v předchozí části. Tyto poznatky operacionalizuji do podoby konkrétních pracovních otázek. Pro přehlednost a zjednodušení procesu jsem zpracovala tabulku. (tabulka č. 1) V levém sloupci uvádím klíčová tvrzení teorie diferencované asociace a v pravém sloupci konkrétní pracovní otázky, pomoci nich mohu pak lépe ověřit vhodnost využití této teorie pro vysvětlení drogové závislosti u mladistvých v městě Brně.

Tabulka č. 1: Indikátory umožňující testování platnosti diferencované asociace

<i>Klíčová tvrzení diferencované asociace dle Sutherlanda</i>	<i>Pracovní otázky</i>
Vazba na sociální prostředí JASNĚJI! JAKÁ?	Jaký SPÍŠE BLÍZKOST, VÝZNAM MŮŽE BÝT VELKÝ I PŘI SLABÉ VAZBĚ! pro Vás má rodina a přátelství ve Vašem životě?
Sociální interakce v malých intimních skupinách JAKÁ?	Co vše jste schopný udělat pro to, aby Vás přátelé brali vážně a byl jste důležitou

	součástí party? CO SE TÍM DOZVÍTE? Jak snášíte pocit méněcennosti a nedůležitosti? A CO KDYŽ HO NEZNÁ?
Vzorce chování JAKÉ – CO TO JE ZA INDIKÁTORA? NEJASNÉ!	Setkal se někdo z Vaší rodiny či přátel s drogou - ať už alkoholem či tvrdší drogou? Má či měl někdo z Vašeho nejbližšího okolí problém s alkoholem či cigaretami? Je alkohol na denním pořádku ve Vaší rodině či partě přátel?
Definice zákonů JAKÝCH?	Jaký mají rodiče názor na drogy? Jaký názor mají Vaši přátelé na drogy? CO SE Z TĚCHTO OTÁZEK DOZVÍTE?
Sociální učení ČEHO? OD KOHOM	Dbáte na názory a postoje Vašich nejbližších? Ztotožňujete se občas s jejich postoji, názory či s jejich chováním? Přistihnete se někdy v situaci, kdy se chováte stejně jako rodiče či přátelé? Nepoukázal na tuto skutečnost někdo v minulosti?

Zdroj: Vlastní zpracování

Na základě těchto konkrétních otázek lépe odhalíme příčiny vzniku drogové závislosti. Odpovědi na otázky nás mohou utvrdit v tom, že hlavní příčinou vzniku drogové závislosti jsou právě sociální interakce v intimních skupinách, které mohou vést ke kulturnímu přenosu deviantního jednání prostřednictvím sociálního učení.

4 Závěrečné zhodnocení

Na základě předchozích zjištění usuzuji, že právě teorie diferencované asociace je schopna odhalit ty pravé příčiny vzniku drogové závislosti. Jsem si vědoma, že intimní skupiny jako rodina a přátelé nejsou jediným zdrojem vzniku této problematiky, avšak jejich důležitost nelze opomíjet. Již od brzkého věku si děti utvářejí pohled na svět. Jejich vývoj je uskutečňován především v blízkosti příslušníků rodiny a později přátel. V první životní fázi děti přejímají vzorce chování od svých rodičů, jelikož s nimi tráví nejvíce času. Stačí tedy, aby se v rodině pozitivně přihlíželo například k alkoholu. Dítě tak získá dojem, že požívání alkoholu je naprosto běžnou záležitostí. Tímto způsobem tak dochází k odlišným interpretacím zákonů u různých rodin. Samozřejmě, že všichni mladiství, kteří jsou drogově závislí, nepochází z rodin, kde nejsou lehké či těžké drogy považovány za zlo. Pak nastupuje velký vliv přátel a také starších sourozenců. Přátelé nabývají přirozeně na významu v době puberty a adolescence, což je samo o sobě velice rizikové období. V tuto chvíli stačí, když jeden z dobrých přátel má zkušenost s drogou. Pravděpodobnost setkání jedince s drogou tak rapidně roste. Dle teorie diferencované asociace dochází k legitimizaci deviantního jednání právě pod tlakem vlivných přátel nebo prostřednictvím starších sourozenců, kteří jim buď poskytují špatný příklad, nebo je hecují a vyvolávají v nich soutěživost. (Barnadová, 2009)

Samozřejmě nesmíme opomíjet osobnost jedince, které se diferencovaná asociace bohužel nevěnuje. Dle mého názoru je například u méně sebevědomých a lehce manipulovatelných jedinců větší riziko setkání s drogou, jelikož se například lehce nechají ovlivnit partou přátel. Dále dle Špráchala takovými osobám droga přináší právě to, co jim chybí a co se jim nedostává. S dospíváním souvisí také chuť k experimentování, kterou zmiňovaná sociologická teorie taktéž nebere v úvahu. Zvědavost k mládí zkrátka patří. Bohužel však experimentování s drogou může na počátku vyvolávat velmi příjemné pocity, což dospívající od drogy rozhodně nedemotivuje. Příčinou tedy také mohou být zpočátku příjemné a dosud nepoznané pocity, které droga vyvolává. Navíc dítě či dospívající nemusí znát účinky a množství drogy a snadno tak může dojít k předávkování. (Hajný, 2001) Obdobné je to například s těžkou životní situací, kterou jedince zrovna prožívá. Jedinci droga může pomoci od bolesti a stane se tak snadněji závislým. Velký vliv v současné moderní společnosti hrají mimo jiné také masmédiá, která o drogách neustále diskutují. Ano, často se o nich zmiňují ve špatném světle, i přesto však upozorňují na jejich existenci.

Dle zjištěných poznatků se domnívám, že na drogovou závislost také lze nahlížet optikou teorie napětí. Teorie napětí je založená na myšlence, že deviantní chování je důsledkem tlaku ze strany společnosti, se kterým se musí jedinci vyrovnat. Delikvence je tedy vnímána jako způsob řešení problémů. (Munková, 2013) Jak jsem již zmínila, zdrojem vzniku drogové závislosti může být nepříznivá životní událost, která může být následkem společenských tlaků. Jedinec si může drogou také kompenzovat například nedostatek lásky v dětství či nedostatek lásky ze strany přátel, ztrátu blízké osoby a tak dále. Teorie napětí tedy upozorňuje na různé životní události a situace, které jedince mohou vést ke droze, aniž by v pozadí stály vzory rodičů, přátel, jejich názory a postoje. Kombinací teorie diferencované asociace a teorie napětí lze pokrýt velkou část příčin vzniku drogové závislosti.

Je zřejmé, že příčin a důvodů, které jedince vedou ke droze je opravdu velká řada. Každá teorie se zaměřuje na jiné příčiny a má také mnoho nedostatků. Nejlepším řešením je kombinovat několik teorií, jelikož každý přístup nám dovoluje nahlížet na danou problematiku z jiných úhlů pohledů. Přesto se však domnívám, že diferencovaná asociace má ke zkoumání drogové závislosti nejbližší. Zaměřuje se dle mého názoru na nejčastější příčiny zkušenosti s drogou a také se snaží o nejkompexnější uchopení problematiky vzniku drogové závislosti.

Použitá literatura

BARNARD, Marina. *Drogová závislost a rodina*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2011, 202 s. ISBN 978-80-7387-386-8.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2001, 133 s. [11] s. barev. obr. příl. Pro rodiče. ISBN 80-247-0135-9.

KOMENDA, Antonín. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999.

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 168 s. ISBN 978-80-7380-398-8.

ŠPRÁCHAL, Roman. *Drogové závislosti u mladistvých v ČR a EU za posledních pětileté období 2000 – 2005*. Pardubice: Fakulta ekonomicko-správní, 2006.